THE ISRAELITE PRESS The only Jewish Newspaper in Western Canada.

ווארט אידישע

Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

דער בירגער פאפירן שווינדל

מיט א קורצער צייט צוריק איז אין קאנאדע אנטדעקט געוואָרן א בירגער פאפירן שווינדל, וואָס איז געווען פארשפרייט איבער'ן גאנצן לאנד, און, דאכט זיך, באזונדערס אין מערב קאנאדע. נאָכדעם ווי די רעגירונג האָט דורכגעפירט אן אייספאָרשונג וועגן דעם ענין, איז עס איצט איבערגעגעבן געוואָרן אין די הענט פון דעם געריכט. אין א ריכטער אין מאָנטרעאל פירט איצט דורך א פארהער, נאָך וועלכן ער וועט באשטימען די קלאגעס.

לכתחילה האָט עס אויסגעזעען, אז די בירגער פאפירן "פאבריק" האָט ספעציעל געארבעט לטובת די אימיגרעצלאכע עלעמענטן אין די שטאטן, באזונדערס אין שיקאגאָ. אזוי, למשל, ווען א שיקאגער איינגעוואנדערטער באנדיט אדער שווינדלער האָט מורא געהאט מען זאָל אים נים דעפארטירן אינ'ם לאנד פון וועלכן ער קומט ווען מען וועט אים כאפן, פלעגט ער זיך באזאָרגן מיט קאנאדער געפעלשטע בירגער פאפירן, אזוי אז אויב מען דעפארטירט אים, זאָל עס זיין קיין קאנאדע, פון וואנען ער קאָן דערנאָך צוריק אריינפאָרן אין די שטאטן, אפשר מיט נייע געפעלשטע פאפירן.

וואָלט עס באשריינקט זיך אויף אָט די אומגעזעצלאכע עלעמענטן, וואָלטן מיר דאָ וועגן דעם ניט געהאט וואָס צו זאָגן: דאָס איז דאָך, נאָכאלעמען, א מייל פון זייער "געשעפט", און זיי וועלן ניט באווירקט ווערן פון עצות און ווארנונגען אין דער הינזיכט, פונקט ווי זיי ווערן ניט באווירקט בנוגע אנדערע אומגעזעצלאכע מעשים.

ווי עס זעט אָבער אויס פונ'ם פארהער אין מאָנטרעאל, האָט די באנדע פעלשער אָנגעפירט א סך א ברייטערע טעטיקייט. און צווישן אירע קרבנות געפינען זיך אומשולדיקע מענשן, וואָס וועלן איצט אפשר דארפן באצאָלן זייער א הייכן פרייז פאר זייער טעות צו לאָזן זיך פארפירן פון אָט די שווינדלער.

אזוי האָט איינער פון די עדות פאר'ן ריכטער אין מאָנטרעאל, א איד, דערקלערט, אז ער האָט געדארפט האָבן זיינע בירגער פאפירן וואָס שנעלער, צוליב א רייזע וואָס ער האָט געזאָלט מאכן קיין אייראָפּע, וועלנדיק פארזיכערן זיך אז ער וועט אריינגלאָזן ווערן אין לאנד ווען ער וועט קומען צוריק. אזוי אָבער צו צו קריגן די פאפירן דורך די געוויינלאכע קאנאלן האָט גע־דארפט געמען ארום דריי חדשים, האָט ער בעסער באצאָלט פופציק דאָלאר צו א פערזאָן וואָס האָט אים צוגעזאָגט צו קריגן די פאפירן אין צוויי וואָכן צייט.

ווי אזוי די באנדע האָט די בירגער־פאפירן געקראָגן און וועלכע שווינדלערייען און פעלשונגען זיי זיינען דערביי באגאנגען, וועט מסתמא אנטדעקט ווערן ביים פארהער. דאָ האָט איר אָבער איינעם וואָס האָט גע־קאָנט קריגן זיינע בירגער־פאפירן אויף א געזעצלאכן אופן, און ער האָט זיך באגארישט צו קריגן זיי אויף אן אומגעזעצלאכן וועג. דער רעזולטאט דערפון פאר אים און פאר נאָך ארום 170 פערזאָן וואָס האָבן אויף אן ענלאכן אומגע־זעצלאכן וועג געקראָגן זייערע בירגער־פאפירן, קאָן זיין זייער א שווערער. נים נאָר וועלן זיי פארלירן די אומגעזעצלאכע פאפירן, נאָר זיי קאָנען אויך קריגן שווערע שטראָפן, נים אויסשליסנדיק אפילו דעפארטאציע אין געוויסע פאלן.

אימיגראנטן פאלן אָפט קרבנות פון פארשיידענע שווינדלער. און ס'איז איינע פון אויגאנגען פון אונזער אימיגראנטן־הילף פאראיין צו פארהיטן זיי פון די רויב־פיגל וואָס לויערן אויף זיי. פאר דעם פאראיין איז אָבער שווער צו האלטן אן אויג כסדר אויף די איינגעוואנדערטע, — ער קאָן בלויז וואָרענען זיי דורך דער פרעסע אין אלגעמיין צו היטן זיך פון שווינדלער וואָס באמען זיי אן עטוואָס קענן די געזעצן פונ'ם לאנד, — און דער פאראיין טוט עס מאקע, און ער הערט דיך איינגעוואנדערטע, צווישן אנדערע, צו קריגן זייערע בירגער פאפירן דורך געזעצלאכע מיטלען.

עס זיינען אָבער דאָ איינגעוואנדערטע, וואָס באגרייפן נאָך ניט די גע־זעצן פונ'ם לאנד, און זיי פארשטייען ניט, אז ווען מען באָט זיי אן צו קריגן זייערע בירגער־פאפירן אויף א שנעלערן וועג, ווי דער געוויינלאכער און פאר א באשטימטן פרייז, קאָן דאָס ניט געטאָן ווערן אויף א געזעצלאכן אופן. זיי שטעלן זיך אזוי ארויס צו דער געפאר פון אימיגראנטן וואָס ברעכן פון לאנד. — פארברעכנס. וואָס קאָנען זיך שווער אפרופן אויף זייערע עכנס, אויב ניט באלד, איז אפילו אין צען אדער צוואנציק יאָר ארום.

אָט די אימיגראנטן וואָרענען מיר. זאָלן זיי ניט אוועקשטעלן זייערע גאנצע לעבנס דאָ אין לאנד אין סכנה צוליב א מאָמענטאלן פארצוג וואָס, ווי זיי זעט אויס, זיי קאָנען קריגן.

יעדער אימיגראנט, וואָס וואוינט דאָ אָפּ אין לאנד פינף יאָר צייט און האָט א ריינעם רעקארד, קאָן קריגן זיינע בירגער־פאפירן אן וועלכע ס'איז שווערקייטן און פאר א מינימאלן פרייז. ווען אימעצער שלאָגט איינעם פאר צו קריגן בירגער־פאפירן דורך "קפיצת הדרך", זאָל ער זיך באראטן מיט דעם אימיגראנטן־הילף פאראיין אדער מיט זיין באקאנטן אדווקאט, ווען־לכע וועלן אים פארהיטן פון אוואנטיורעס וואָס קאָנען זיך פאר אים אויסלאָזן אומגליק־לאך.

אמעריקע באשליסט צו "דאמפן" ווייץ

ניט ווייניג גיפט איז פארגאָסן געוואָרן אויפ'ן חשבון פון סאָוועט רוסלאנד. דערפאר וואָס זי "דאמפט" אירע תבואה אויפ'ן וועלט מארק, דער מאָראליזירנדיק די פרייזן. צווישן אנדערע, איז אויך געווען אמעריקע, וואָס האָט שווער געליטן פון די געפאלענע ווייץ־פרייזן. געווען דערפאר שטארק ברוגז אויף דער סאָוועט רעגירונג.

און אָט באשליסט איצט די אמעריקאנער פארם ביורא אראָפּציישטן אזוי שנעל ווי מעגלאך אויפ'ן אייראָפּייאישן מארק א סכום פון וועלכע 275 מיליאָן בושל וויין, — אפשר זעקס מאָל מער, ווי די גאנצע סאָוועטישע וויין עקספארטן פארן יאָר. איז דאָס עפעס ניט "דאמפינג?"...

די פארם ביורא טרייסט די אמעריקאנער פארמערס, אז זי האָפט דאָס זאָל ניט באווירקן די אינערלאכע וויין פרייזן. אָבער די סאָוועטס רעגירונג האָט ביי זיך אין לאנד אויך רעגולירטע פרייזן. דאכט זיך, א סך העכערע, ווי אין די שטאטן. די פראגע איז דאָך אָבער פונ'ם וועלט מארק, און דאָ קאָן די אמעריקאנער "דאמפינג" האָבן אפשר א סך א שווערערע ווירקונג, ווי די סאָוועטישע "דאמפינג".

די פארם ביורא האָט אָבער פאר איר אויפגאבע צו העלפן בלויז די אמעריקאנער פארמערס. דורך שאפן געקינסטלטע העכערע פרייזן אין לאנד. די פארמערס פון אנדערע לענדער מעגן זיך, אויף וויפל זי איז שייך, שלאָגן זיך קאפּ אן קישן.

אנערקענט אמעריקע, הייסט עס, דעם פרינציפּ. אז יעדעס לאנד דארף זיך זאָרגן בלויז פאר זיך אליין, און זאָלן די אנדערע זיך אליין באזאָרגן. אָבער דאן ווארום זאָל מען עס אזוי פאראיבל האָבן אויף דער סאָוועט־רעגירונג, וואָס פארקויפט אירע סחורות דאָרט וואו עס לאָזט זיך און ווי עס לאָזט זיך? פארוואָס זאָל איר ווייי טאָן דער קאָפּ פאר דעם אמעריקאנער אָדער קאנאדער פארמער?

אָדער אפשר געפינט אמעריקע, אז דאָס וואָס זי מעג יא טאָרן אנדערע ניט?

די ווייכטיקסטע העברעאישע מאנוסקריפטן געפינען זיך אין וואטיקאנ'ס ביבליאָטעק אין רוים

(א בריוו פון רוים)

(ספעציעל פאר "דאס אידישע וואָרט") פון דוד קליינלענדער

מיט א קורצער צייט צוריק איז אין קאנאדע אנטדעקט געוואָרן א סענ־סאציאנעלער באריכט פון פראג, אז דער אידישער־תלמודיקס נפתלי פרוך פון קארפאטזוראסאנ, איז נעשיקט געוואָרן אלס דירעקטאר פון וואטי־קאנ'ס העברייאישער ביבליאָטעק, און אז דער פאנקט האָט אפילו מסכים געווען צו פארזאָרגן פרוך'ן מיט א בשי'ער קיר. דער דאזיקער באריכט איז שפּעטער אָפּגעלייקנט געוואָרן פון פריר'ן אליין, אין אן אינטערוויו מיט דעם רוימער קאָ־רעספאנדענט פון דער "אידישער טעלעגראפן אגענטור". עס האָט זיך אויסגעשטעלט, אז פריר פירט בלויז דורך אויספאָרשונגען אין דעם וואטיקאנס העברייאישער ביבליאָטעק. ער איז דערצו באאויפטראגט געוואָרן פון דר. אהרן פרייסאָן, דער ביבליאָטעקאר פון דער פראנ־צויזישער שפּאנישער־ביבליאָטעק, דער פאָלגנדער אר־מיקל ניט פיל איינצעלהייטן ווענן די וויכטיקע העברייאישע מאנוסקריפטן, וואָס געפינען זיך אין דעם וואטיקאנ'ס ביבליאָטעק, און וועלכע פריר פארשט איצט אויס.

רעדאקציע.

די וואטיקאנער ביבליאָטעק באזיצט אומ־צוויי־פלאר דעם רייכסטן ביכער און מאנ־וסקריפטן אויצר אין דער וועלט. עס גע־פינען זיך דארט ביכער און שריפטן אין אלע שפּראכן פון אלע אומות העולם. מער ווי מיט זיינע מוזעאומס און באריומטע פינאקאטעק, און וועלכע עס געפינען זיך קונסט־ווערק פון אן אומבאגרייפלאכן ווערט, איז דער וואטיקאן שטאָלץ מיט זיינע אלטע און בעלטענע. ביכער און אמ־לונגען און מאנוסקריפטן. באזונדערע השׂ־נחה און זארגפעלטיקייט האָבן די פּיפּסטן פון דער רוסישער קירך אריינגעוויזן פאר דער ביבליאָטעק פון וואטיקאן. הויפּט־זעכלאך דער איצטיקער פּיפּסט; פיום דער עלפטער, וועלכער איז אליין געווען לאנג־יאָריקער "פּראָפעקט" פון דער קאטוליל־שער ביבליאָטעק "אמברוזיאנא" אין מיי־לאנד און פון דער ביבליאָטעק פון וואטי־קאן, האָט זיך באמיט צו פארזיכערן דעם רום, וועלכע די וואטיקאנישע ביבליאָטעק געניסט פון לאנג אין דער ברייטער וועלט.

נאָך אין יאָר 1914 האָט מאנסיניאר ראָ־טי, היינטיקער פּיפּסט פיום 11 (עלפ־טער), צוגעזאָגט צו דער פּראָבראיטונגס ארבעטן פון שאפן א געניון, אויף וויסנ־שאפטלאכע, מאָדערנע יסודות, באגרינדע־טען קאטאלאָג פון אלע ביכער און כתב־יד, וואָס געפינען זיך אין דער "ביבליאָ־טעקא אפּאָסטאָליקא וואטיקאנא".

בשעת דער וועלט מלחמה איז דיר אר־בעט ניט געווארן איבערגעריסן. זי האָט אָבער אויף ניט געבראכט קיין גרויסע רע־זולטאטן. איצט אין די לעצטע יאָרן האָט די ארבעט ביים שאפן דעם קאטאלאָג שנעל געגאנגען פארוויס.

כדי דער קאטאלאָג זאָל זיין לייכט צו־גענגלאך און זאָל ענטשפּרעכן די לעצטע דערגרייכונגען אויפן געביט פון ביבליאָ־גראפיע זיינען אריינגעלאָגן געוואָרן קיין רוים די בעסטע קענער אויף דעם געביט, ווי דזשיאיס ב. האנסאן, ביבליאָטעקער פון דעם שיקאגאָ'ער אוניווערסיטעט און טשארלס מארטעל, לייטער פון דער ביב־ליאָטעק פון אמעריקאנער קאנגרעס, און וואשינגטאן. די צוויי אמעריקאנער ביבלי־אָטעקארן צוזאמען מיט דער הילף פון א גאנצן שטאב געלערנטע פון פארשיידענע לענדער זיינען באויפטראגט געוואָרן מיט דער אויפגאבע צענויפצושטעלן דעם גראנ־דיעזן קאטאלאָג פון די אלע ביכער זאמ־לונגען און האנסטרייפטן, וואָס האָבן זיך זיי דורות אנגעזאמלט אין דער ביבליאָ־טעק פונם וואטיקאן.

דאָס צענויפשטעלן דעם טייל פונם קא־טאלאָג, וואָס אנבאטרעפט די פילע העב־רעאישע ביכער און כתב־יד האָט אנגע־טראָפן געוואָרן [illegible] 67 [illegible] 22,210.7[illegible] אין דער העברע־[illegible] און זיינען ניט פארשטענדלאך און צוגענגלאך פאר קא־טוליישע גייסטלאכע און געלערטע. דער קאטאלאָג פון די אלטע העברעאישע מאנו־סקריפּטן, מיט וועלכע מען באנוצט זיך נאָך ביז'ן היינטיקן טאָג אין דער וואטי־קאנער ביבליאָטעק שטאמט פונם אב־צינגטן יאָרהונדערט. עס האָט אים צע־ניפּגעשטעלט דער גלח יאוזף אסעמאני, וועלכער האָט פילע האנטשריפטן דורכגע־לאָזן, פילע ווידער האָט ער שלעכט אויס־נעטייטשט, וואָס פארענטפערט זיך מיט זיינע שוואכע קענטעניש פון דער תל־מוד שפּראך. אגב איז ווערט צו דערמאָ־נען, דאָס בשעת מען האָט געדרוקט אין רוים זיין קאטאלאָג, איז אויסגעבראכט אין דער דרוקעריי א שרפה און פונם קאטאר־לאָג איז מער ניט פארבליבן ווי צוועלף עקזעמפּלארן.

פיום דער עלפטער, דער איצטיקער פּיפּסט איז גרויסער ביבליאָפיל האָט גע־וואָלט דאָס אינם נייעם, אלגעמיינעם קאָ־טאלאָג פון דער "ביבליאָטעקא וואטיקאָ־נא", וועלכער ווערט איצט געשאפן, זאָלן אויך די העברעאישע ביכער אין כתבי־יד ווערן געהעריק פארציינכנט. צו דער פארארבעטונג האָט ער אויסגעבאן איז איינ־געגאָרן געוואָרן דורכ'ן פּיפּסט דער באר־רימטער אידישער געלערנטער, מחבר פון פילע שריפטן אויפן געביט פון געשיכטע און ביבליאָגראפיע, דער לאנג יאָריקער לייטער פון דער שטאט'ס ביבליאָטעק אין פּראנקפורט אם־מיין, פּראָפעסאָר אהרן פריימאן.

פּראָפעסאָר פריימאן איז אין משך פון מערער יאָרן געשטאנען אין וויסנשאפט־לאכע באציאונגען מיט מאנסניאר ראָטי, היינטיקער פּיפּסט. הויפּטזעכלאך אין דער צייט ווען מאנס. ראָטי האָט פארנומען דעם הויכן אמט פון ביבליאָטעקער פון דער "אמבראזיאנא" אין מיילאנד.

אין די לעצטע יאָרן, ווען פּראָפעסאָר פריימאן האָט איבערגענומען די אויפגא־בע פון צענויפשטעלן דעם אידישן טייל פון דעם קאטאלאָג איז ער אייניקע מאָל געקומען קיין רוים און אין דאָרט פאר־בליבן א לענגערע צייט. דאָס לעצטע מאָל איז פּראָפעסאָר פריימאן געקומען קיין רוים אין דעצעמבער פ. י. אין דער באַ־גלייטונג פון זיין שוליער און יונגן אידי־שען געלערנטן, נפתלי פריער.

נפלי פריער שטאמט פון מארמאראש אין קארפאטן רוסלאנד און ער האָט שוין פארענטפערט זאכלאכע אייניקע באדייטנדע אויפ־זאצן איבער די פארשיידענע לעזעארטען פון די תלמוד האנטשריפטן. אים אויף האָט פּראָפעסאָר פריימאן פארטרויט די וויינטערדיקע, ענטגילטיקע ארבעט פון קאָ־אלאגירן די אידישע כתבים זאמלונגען פון דער וואטיקאנישער ביבליאָטעק.

אין דער "ביבליאָטעקע וואטיקאנא" גע־פינען זיך איבער אכט הונדערט פארשיי־דענע האנטשריפטן זאמלונגען, וועלכע ווע־רען אנגערופן מיט'ן געמיינזאמן נאָמען פון "קאדעקסן". דאָס זיינען מייסטנס תלמוד און קבלה עקזעמלארן. א גרויס־סער טייל פון זיי איז אלט איבער טויזנט יאָר. עס געפינען זיך צוויישן זיי אזעלכע מאנוסקריפטן, וועלכע זיינען נאָך ניט באקאנט דער ברייטע וויסנשאפטלאכער אויפמאנ־טערקזאמקייט. דאָס זיך דערפון אז דער ווערט קרעפטיקער און געשפּאנ־טער.

א פרייד הערשט איבער אשאקאָ'ס לאנד, דאָס פאלק יובלט, יום־טוב'דיק. לאנג זאָל לעבן זיין באליבטער הערשער, לאנג זאָל לעבן אויף זיין באליבטע און יונגע מלכה.

אשאקאָ'ס פנים שטראלט פון שמחה. זיין שיינע קענען צו זיין רעכטע האנט. זיינע יועצים און חכמים ארום זיין טיש פּראזאמלט. געסט ביי זיין קענינגלאכער סעודה. אן ערווירדיקע שטילקייט הערשט. אשאקאָ רערט, אשאקאָ פרעגט זיין ווייב, וואָס וויל זי, וואָס פארלאנגט זי? פריי־מיטערלאכער פריינטשאפט אנגענומען, אירע מיט הכנעה'דיקער דאנקבארקייט. אירע אפענע אויספאָדערונגען און פארפירונגען האָבן שפּעטער זיין רחמנות דערוועקט, זיין צער פארמערט, אָבער ניט זיין פרו־מע עקשנות געבראכן.

זיך אלס דעם אליין שולדיקער באַ־טראכטנדיק, — קענן זיין קלוגן פּאָטער, קענן זיין מאיעסטעטשיע שטיף מוטער, האָט ער זיי ביידן אויסגעמיטן. און אין זיין איינזאמקייט האָט ער זיך דער סאָ־מאדהי, דער אינערלאכער פארטיפונג איבערגעגעבן.

אין טרויער שטייט דער גאנצער הויף, פאר'דאנט'ט, דער קלוגער קענינ אשאָ־קאָ, אין עצבות, דאָס גאנצע פאלק, קראנק איז די יונגע מלכה, טריקנט אויין ווי א ניט באוואסערטער בוים. די רופ־אים, אזוי גוט ווי די פאגעשלאגן, אומ־באהאלפן.

מסוכן שטארק איז די ליבע פון זינדיקן בלוט, אנמעכטיק זיינען קענן איר די גוטע נייסטער און די פרומע תפילות, מעכטיק איז אָבער דער פארלאנג נאָך נקמה. נקמה אין דעם פּרינץ קונאלא, די סיבה פון אירע ניט דערפילטע פארלאנ־גען, פון איר וועלקנדער יוגנט, ווי באל־זאָם הייל'ט זי (די נקמה) אירע וואונדן. רויטלט אירע טויט בלאסע באקן, צינדט אן די האלב פארלאשענע אויגן, יערער איבר ווערט קרעפטיקער און געשפּאנ־טער.

א פרייד הערשט איבער אשאקאָ'ס לאנד, דאָס פאלק יובלט, יום־טוב'דיק. לאנג זאָל לעבן זיין באליבטער הערשער, לאנג זאָל לעבן אויף זיין באליבטע און יונגע מלכה.

אשאקאָ'ס פנים שטראלט פון שמחה. זיין שיינע קענינ צו זיין רעכטע האנט. זיינע יועצים און חכמים ארום זיין טיש פּראזאמלט. געסט ביי זיין קענינגלאכער סעודה. אן ערווירדיקע שטילקייט הערשט. אשאקאָ רערט, אשאקאָ פרעגט זיין ווייב, וואָס וויל זי, וואָס פארלאנגט זי? פריי־איז איר ביטע, מעג עס זיין דאָס גרעס־טע, דאָס גאנצע קענינגרייך. איין וואָך די רעגירונג פירן, איין וואָך, ניט מער. דאָס איזדער באשיידענער פארלאנג פון דער קענינ.

"ריין ווילן זאָל געשעען", — זאָגט אשאקאָ, "די פּראָזאמלטע זיינען דיינע דינער, באמוי!" !

און נאָך איידער די וואָך איז דורך, האָט די מלכה באפוילן: די ביידע אויג־גען פון פּרינץ קומאלא זאָל מען ארויס־רייסן און ז ייאיר ברייגנען. דער קענינ אשאקאָ ווייסט ניט פון דעם, דען די קענינגלאכע חתימה, מיט וועלכער דער באפעל איז גע'חתם'עט, איז פון אים אין געהיים צוגענומען געוואָרן.

ניטאָ איז שאקאָ'ס לאנד ווער עס זאָל דעם פּרינץ אָנריר. דאָס צו טאָ וואנ־ניט די קאלטבלוטיקסטע תלונים. עס העלפן ניט די רייכע מתנות פון פּרינץ קונאלא אליין, וואָס ער זאָגט צו, צו דעם וואָס וועט דורכפירן דעם ווילן פון זיין גריין פאטער.

סוף כל סוף האָט זיך אזא אוממענש נעפונען. ארויסגעריסן דאָס ערשטע אויג, נעמט עס דער פּרינץ אין האנט און זאָגט: "פארוואָס זעסטו ניט — די מיאוס'ע שטיק פלייש — דאָס וואָס דו האָסט ביז איצט געזעען? נאָראנים זיינען די וואָס גלויבן אז "דו" ביזסט "זיי". זיי פארדר־נען די שמיץ. פריי פון יסורים און לייד זיינען די, פאר וועמען דו ביזסט קיינ־מאָל ניט מער ווי א ליינערישער גע־שווייר".

און אזוי זיינען געווען זיינע ווערטער נאָכדעם ווי דער אוממענש האָט אים זיין צווייטן אויג דערלאנגט: "און אויב פון פלייש איז מיר ארויסגעריסן געוואָרן א ניי, ריין, א פארלאזן אויג, האָב איך באקומען — דאָס אויג פון "חכמה".

די טרענער פון די משיחישע באוועגונגען ביי אידן

אן אָפּהאנדלונג פון אלע באוועגונגען פון משיח'ישער אויסלייזונג פון בר ככבאָ ביז הערצלע

פון יוסף שפירא

(זיבעטע פארזעצונג)

בר ככבא האָט געמאכט דעם לעצטן פארזוך, אומצוקערן די אידישע זעלבסט־שטענדיקייט. ער איז אזוי ארום געווען בלויז א פּאָליטישער משיח. זיין אויפגאבע איז געווען בלויז, צו באפרייען דאָס אידישע פאָלק און דאָס אדישע לאנד.

אין יענעם מאָמענט, בלויז זעכציק יאָר נאָך דעם חורבן, ווען דאָס פאלק האָט געפילט די שווערע האנט פון דעם באזיגער און האָט זיך נאָך ניט געקאָנט צוגעוויינען דערצו, איז דאָס גאנץ גרינג צו פארשטיין, אז דאָס האָט באראפט געווען זיין די אויפגאבע פון דעם, וועמען דאָס פאלק און זיינע פירער, האָבן גע־קריינט פאר דעם אויסלייזער.

"משיח בן יוסף" האָט בלויז די אויפגאבע פון א פּאָליטישן משיח, ער דארף פירן מלחמות און אפילו די וואָס האָבן באזירט דעם משחיזם אויף גייסטיקע יסודות, האָבן אויך ניט געקאָנט דורכלאָזן די דאָזיקע אויפגאבע זיינע פון א קעמפער, אין דעם געווינלאכן דערלאָזן זיך אויפ'ן אויסלייזער.

די דאָזיקע אויפגאבע האָט בר ככבא דורכגעפירט. ער האָט געפאָרערט פון זיינע אָנהייגער, אז זיי זאָלן זיין שטארק גענוג בייצושטיין יעדן נסיון. ער האָט זיי אויסגעפּרוּווט דערמיט, וואָס ער האָט געהייסן די וואָס האָבן געוואָלט זיך אָנ־שליסן אין זיין ארמיי, אָפּהאקן א פינגער פון איין האנט מיט דער שווערד אין דער צווייטער האנט. קענן דעם האָבן די חכמים פּראָטעסטירט און גע'טענה'ט, אז ער מאכט אידן בעלי־מומים און זיי האָבן אים געהייסן אויספּרוּווט זיינע אָנהייגער אויף אן אנדער אופן, אז יעדער איינער וואָס פארנדיק אויפ'ן פערד קען ער ניט אויסרייסן קיין צעדער פון דעם לבנון, זאָל ניט קענען זיין אין זיין ארמיי (ירושלמי תענית).

בר ככבא איז געווען אזוי זיכער אין זיינע כחות, אז ער האָט מיט שטאָלץ געזאָגט אפלגנדיקע ווערטער: "גאָט! אויב דו האסט באשלאָסן אונז ניט צו העלפן, זאָלסטו כאָטש ניט העלפן! אונזערע שונאים און דאָן, ווען דו וועסט זיך האלטן פון דערווייטסנס, וועלן מיר זיך אליין העלפן, ווייל מיר זיינען געגוט שטארק צו באזיגן אונזערע שונאים" (מדרש איכה).

ווען דער העלדישקייט און די גבורות פון בר־ככבא און זיינע חילות, ווערן דערציילט פיל לעגענדעס און דאָס וואָס זיי האָבן פאר צוויי און א האלב יאָר (און לויט אנדערע מקורות דריי און האלב יאָר) געקאָנט אָנפירן דעם קאמף קעגן דער שטארקער און מעכטיקער רוימישער ארמיי, איבעצייגט, אז די מענשן זיינען געווען אמת'ע העלדן און האָבן געקעמפט פארצווייפלט פאר דער פרייהייט פון זייער פאלק.

אָבער — מען דארף אויך ניט פארזעצן דעם דאָזיקן פאקט, אז ווי שטארק עס איז ניט געווען די שנאה פון די אידן צו די רוימער און ווי אריינגעטאָן זיי זיי־נען ניט געווען אין מלחמות, איז אין ערגעץ ניט פארצייכנט, אז די אידן האָבן גע־זוכט צו נעמען נקמה פון די רוימער וואָס זיינען אריינגעפאלן אין זייערע הענט, דורך אכזריות'דיקע טאטן, ווי די רוימער האָבן דאָס געטאָן צו די אידן וואָס זיינען אריינגעפאלן אין זייערע הענט.

דער דאָזיקער פאקט צייגט, אז בר ככבא האָט דאָך פארמאָגט אין זיך דעם גענפיל פון גערעכטיקייט, וואָס איז זייער זעלט ביי די וואָס זיינען אריינגעטאָן אין דעם קאמף צו באזיגן דעם שונא.

דאָס איז דאָס ניט געווען גענוג פאר די וואָס האָבן געזוכט אין דעם משיח דעם גענפיל פון גערעכטיקייט. לויט ווי ער ווערט פארגעשטעלט אין ישעיה (זע ערשטן קאפּיטל), זיי האָבן ביי אים געזוכט די דאָזיקע מדה און ווען זיי האָבן זי ניט געפונען האָבן זיי אים דערקלערט פאר א פאלשן משיח.

ווערט דערציילט אין תלמוד:

בר כוזיבא האָט געקיניגט צוויי און א האלב יאָר, האָט ער געזאָגט צו די חכמים. איך בין משיח, האָבן זיי צו אים געזאָגט, ביי משיח'ן איז געשריבן, אז ווען ער ניט א שמעק משפט ער (ד. ה. אז ער האָט אן אינערלאכן געפיל פאר גערעכ־טיקייט, צו וויסן ווער עס איז גערעכט און ווער עס איז שולדיק) קאָמיר זעען, אויב ער קען שמעקן אין אורטיילן. ווען זיי האָבן געזעען אז ער קען דאָס ניט, האָבן זיי אים געטויטעט. (סנהדרין צ"ג). דאָס ווארט געטויטעט דארף דאָ, זעלבסטפאר־שטענדלאך, געגומען ווערן אין דעם זינען, אז זיי האָבן אים דערקלערט פאר א פאלשן משיח.

וואָס אזעלכעס האָבן זיי געזעען, אז ער קען ניט אורטיילן מיט גערעכטי־קייט: מיר גלויבן אז דאָס באציט זיך אויף דער געשיכטע מיט רבי אליעזר המודעי.

בר ככבא האָט געהאט אן אלטן אָנקל, רבי אליעזר המודעי, וועלכער האָט געפאסט תענתים און תפילה געטאָן, אז ביתר זאָל ניט אריינפאלן אין די הענט פון די רוימער. א שמרוני האָט פארזיכערט דעם פירער פון דער רוימישער ארמיי, אז דער איינציקער וועג ווי אזוי צו באזיגן די שטאָט, איז דורך ארויסרופן א חשד ביי בר ככבא'ן, אז ר' אליעזר איז א פארדעטער. האָט זיך דער שמרוני אריינגע'נב'עט אין שטאָט און איז צוגעקומען צו ר' אליעזר'ן, ווען ער האָט תפלה געטאָן און אים עטוואָס אריינגעשעפּשעט אין אויער. ווען מען האָט אים אויסגעטיט און געבראכט פאר בר ככבא'ן, האָט ער געמאכט דעם אנשטעל, אז עס האנדלט זיך דאָ ווען־גע־היימע זאכן. מען האָט דאן געבראכט ר' אליעזר'ן וועלכער האָט גארנים געהערט וואָס דער שמרוני האָט אים געזאָגט און ער האָט פארזיכערט, אז ער ווייס פון גארניט. ווערנדיק אויפגערעגט האָט בר ככבא א שטוים געטאָן מיט'ן פוס ר' אליעזר'ן און ער איז געפאלן טויט. א בת קול האָט דאן אויסגערופן: "האָסט דערמאָרדט ר' אליעזר המודעי, די אידישע שטארקייט און זייער רעכטע האנט, דערפאר וועט פארטריקנט ווערן די האנט פון דעם מענשן און זיין רעכטע אויג טונקל ווערן". וואָס דער שמרוני האָט אים געזאָגט און ער האָט פארזיכערט, אז ער ווייס פון גארניט. ווערנדיק אויפגערעגט האָט בר ככבא א שטוים געטאָן מיט'ן פוס ר' אליעזר'ן און ער איז געפאלן טויט. א בת קול האָט דאן אויסגערופן: "האָסט דערמאָרדט ר' אליעזר המודעי, די אידישע שטארקייט און זייער רעכטע האנט, דערפאר וועט פארטריקנט ווערן די האנט פון דעם מענשן און זיין רעכטע אויג טונקל ווערן". ווען דער שמרוני האָט אים געזאָגט און ביתר איז בר ככבא געווען אנפאר־לאָגן אויפן געביט פון גערעכטיקייט. ער האָט געהאט אן אלטן אָנקל, רבי אליעזר המודעי, וועלכער האָט געפאסט תענתים און תפילה געטאָן, אז ביתר זאָל ניט אריינפאלן אין די הענט פון די רוימער. א שמרוני האָט פארזיכערט דעם פירער פון דער רוימישער ארמיי, אז דער איינציקער וועג ווי אזוי צו באזיגן די שטאָט, איז דורך ארויסרופן א חשד ביי בר ככבא'ן, אז ר' אליעזר איז א פארדעטער. האָט זיך דער שמרוני אריינגע'נב'עט אין שטאָט און איז צוגעקומען צו ר' אליעזר'ן, ווען ער האָט תפלה געטאָן און אים עטוואָס אריינגעשעפּשעט אין אויער. ווען מען האָט אים אויסגעטיט און געבראכט פאר בר ככבא'ן, האָט ער געמאכט דעם אנשטעל, אז עס האנדלט זיך דאָ ווען־גע־היימע זאכן. מען האָט דאן געבראכט ר' אליעזר'ן וועלכער האָט גארניט געהערט וואָס דער שמרוני האָט אים געזאָגט און ער האָט פארזיכערט, אז ער ווייס פון גארניט. ווערנדיק אויפגערעגט האָט בר ככבא א שטוים געטאָן מיט'ן פוס ר' אליעזר'ן און ער איז געפאלן טויט. א בת קול האָט דאן אויסגערופן: "האָסט דערמאָרדט ר' אליעזר המודעי, די אידישע שטארקייט און זייער רעכטע האנט, דערפאר וועט פארטריקנט ווערן די האנט פון דעם מענשן און זיין רעכטע אויג טונקל ווערן". ווען בר ככבא איז געווען אזוי זיכער אין זיינע כחות, אז ער האָט מיט שטאָלץ געזאָגט אפלגנדיקע ווערטער: "גאָט! אויב דו האסט באשלאָסן אונז ניט צו העלפן, זאָלסטו כאָטש ניט העלפן! אונזערע שונאים און דאָן, ווען דו וועסט זיך האלטן פון דערווייטסנס, וועלן מיר זיך אליין העלפן, ווייל מיר זיינען געגוט שטארק צו באזיגן אונזערע שונאים" (מדרש איכה).

ווען דער העלדישקייט און די גבורות פון בר־ככבא און זיינע חילות, ווערן דערציילט פיל לעגענדעס און דאָס וואָס זיי האָבן פאר צוויי און א האלב יאָר (און לויט אנדערע מקורות דריי און האלב יאָר) געקאָנט אָנפירן דעם קאמף קעגן דער שטארקער און מעכטיקער רוימישער ארמיי, איבעצייגט, אז די מענשן זיינען געווען אמת'ע העלדן און האָבן געקעמפט פארצווייפלט פאר דער פרייהייט פון זייער פאלק.

אָבער — מען דארף אויך ניט פארזעצן דעם דאָזיקן פאקט, אז ווי שטארק עס איז ניט געווען די שנאה פון די אידן צו די רוימער און ווי אריינגעטאָן זיי זיי־נען ניט געווען אין מלחמות, איז אין ערגעץ ניט פארצייכנט, אז די אידן האָבן גע־זוכט צו נעמען נקמה פון די רוימער וואָס זיינען אריינגעפאלן אין זייערע הענט, דורך אכזריות'דיקע טאטן, ווי די רוימער האָבן דאָס געטאָן צו די אידן וואָס זיינען אריינגעפאלן אין זייערע הענט.

דער דאָזיקער פאקט צייגט, אז בר ככבא האָט דאָך פארמאָגט אין זיך דעם גענפיל פון גערעכטיקייט, וואָס איז זייער זעלט ביי די וואָס זיינען אריינגעטאָן אין דעם קאמף צו באזיגן דעם שונא.

דאָס איז דאָס ניט געווען גענוג פאר די וואָס האָבן געזוכט אין דעם משיח דעם גענפיל פון גערעכטיקייט. לויט ווי ער ווערט פארגעשטעלט אין ישעיה (זע ערשטן קאפּיטל), זיי האָבן ביי אים געזוכט די דאָזיקע מדה און ווען זיי האָבן זי ניט געפונען האָבן זיי אים אויסגעריסן פון דער ווערקלערט פאר א פאלשן משיח.

ווערט דערציילט אין תלמוד:

בר כוזיבא האָט געקיניגט צוויי און א האלב יאָר, האָט ער געזאָגט צו די חכמים. איך בין משיח, האָבן זיי צו אים געזאָגט, ביי משיח'ן איז געשריבן, אז ווען ער ניט א שמעק משפט ער (ד. ה. אז ער האָט אן אינערלאכן געפיל פאר גערעכ־טיקייט, צו וויסן ווער